

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 008:312.421

МОДЕРНІЗАЦІЯ, ТРАНЗИТОЛОГІЯ ТА ПРИСКОРЕНИЙ РОЗВИТОК ЯК МОДЕЛІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ПОСТКОМУНІСТИЧНОГО ПРОСТОРУ

MODERNIZATION, TRANSITOLOGY AND ACCELERATED DEVELOPMENT AS A MODEL OF GLOBALIZATION OF POST-COMMUNIST SPACE

Барна Н. В.,

доктор філософських наук, доцент, директор,
Інститут філології та масових комунікацій
Відкритого міжнародного університету розвитку
людини «Україна» (Київ, Україна), e-mail:
Barna2005@ukr.net, ORCID: 0000-0002-5176-0136

Танська Л. В.,

старший викладач кафедри менеджменту
туризму, документних та міжкультурних
комунікацій, Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна» (Київ, Україна),
e-mail: tanska2008@ukr.net

Barna N. V.,

Doctor of Philosophy, Associate Professor, Director
of the Institute of Philology and Mass Communication
Open International University of Human Development
«Ukraine» (Kyiv, Ukraine), e-mail: Barna2005@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-5176-0136

Tanska L. V.,

Senior Lecturer of the Department of Tourism
Management, Documentary and Intercultural
communications of the Open International University
of Human Development «Ukraine» (Kyiv, Ukraine),
e-mail: tanska2008@ukr.net

Культурно-історична сутність посткомуністичного простору полягає в тому, що це абстракція, яку можна охарактеризувати як реальність культуротворення в пост-реальності сучасного виміру втрати комуністичної ідеології. Пострадянський простір, тобто простір тих країн, які справді будували радянське суспільство, побудували його невдало і самі ж його зруйнували, – це абстракція, що вживається не так настирливо, як поняття «посткомуністичний простір». Залишаючи комуністичну ідеологію, пострадянська культурно-цивілізаційна реальність цілком перейшла на рейки автохтонного капіталізму і досить вдало його будує.

Мета статті – визначити системотворчий контекст формування культурних цінностей в глобалізаційних процесах культури сучасності.

Ключові слова: культура, посткомуністичний простір, автохтонний капіталізм, модернізація, транзитологія.

The cultural and historical essence of post-communist space is that it is an abstraction that can be characterized as the reality of cultural development in the post-reality of modern dimension of communist ideology loss. The post-soviet space, that is, the space of those countries that really built the Soviet society, built it unsuccessfully and destroyed it by themselves, it is an abstraction that is used not so persistently as the concept of «post-

communist space» Leaving the communist ideology, the post-soviet cultural and civilizational reality completely moved on the rails of autochthonous capitalism and built it quite successfully.

Purpose of the article – to determine the system-forming context of the formation of cultural values in the globalization processes of the contemporary culture.

Keywords: culture, post-communist space, autochthonous capitalism, modernization, transitoLOGY.

Вступ. Муміфікація вчорашніх богів є стадією переляку і стадією повторення сценарію звернення до минулого, але не шляхом революції, а шляхом того самого тоталітаризму, який зараз повертається в обличчі націократії, в обличчі тих країн, які створили образ етатичного майбутнього або етатистську модель (примат державотворення над культуротворенням) замість своєї національної культури, де панує країна як держава, напередусім. Етатизм був тою справжньою моделлю, що прикривалася комуністичним ідеалом, надією, що в майбутньому не буде ніякої держави, класів. Ця утопія, звичайно, приваблювала, але приваблювала не всіх. Отже, ті, хто будував суперетатизм, таємно мріяли тихо перейти в автохтонний капіталізм і зайняти при ньому справжнє достойне місце, яке б гарантувало дітям те ж саме, що і їм.

Мета статті – визначити системотворчий контекст формування культурних цінностей в глобалізаційних процесах культури сучасності.

Аналіз публікацій та досліджень. Проблема інтегративних функцій глобалізації (модернізації, транзиту, трансформації) як механізму культуротворення вивчалася в роботах Є. Бистрицького, О. Білого, М. Рябчука, В. Холода та ін. [1; 2; 4; 5], адже мало визначені системотворчі аспекти формування культурних цінностей.

Основна частина. Трансформація, що зараз відбувається в культурі України, коли релігія євроінтеграції стає новітньою світською релігією, пройшла випробування так званої революції гідності, майдану, викликає багато проблем. Країна знаходиться в стані новітнього ідеологічного ренесансу religare, коли транзитологія стає єдиним можливим шляхом інтеграції, але трансформація в цей час проблематизує шляхи транзитології і свідчить про те, чи варто змінюватися? Так, японці на певному етапі модернізації відповіли, що вони далі модернізуватись не хочуть. Китай теж стоїть перед цією дилемою, бо він вже досяг межі адаптивних інновацій щодо запозичених технологій, навіть в Україні всі ці технології не є актуальними. Так, військовий комплекс, який був переобладнаний, став швидко свідчити, що варто знаходити свої екологічні ніші переозброєння.

Адаптація модернізації успішно завершена, адже виникає проблема, як зупинити модернізацію, а' la екстенційний розвиток, перейти на інтенсивний розвиток і залишити пріоритети своєї національної моделі як регулятивні типи поведінки і діяльності, не говорячи вже про склад. Звичайно, комуністична ідеологія вже відпала як сакральний принцип, адже ще не створені нові регулятиви. Країни, що мають великий запас сировини, заходяться в кращому положенні. Це Росія, країни Прикаспійського району. Ті країни, що не мають сировини, або поступово втрачають структуру інтеграційної моделі, яка їх пов'язувала з моделлю СРСР, або знаходять перманентні паліативи в прозахідних модулях інтеграції. Україна знаходиться в гіршому положенні.

М. Рябчук відмічає: «Розвиток України може бути хорошою ілюстрацією такого руху, точніше коливання між безпорадним плюралізмом і політикою доміантної влади – з поступовим сповзанням до консолідованого тоталітаризму в останні роки Леоніда Кучми, встановленням дисфункціональної демократії за Віктора Ющенка і вирізних проявів авторитаристських тенденцій за Віктора Януковича, з перспективою утвердження країн навіть не конкурентного авторитаризму, а цілком гегемоністичного – як в Росії, Білорусі. Я не знаю, чи є вихід з цього порочного кола, так, як падіння консолідованого авторитаризму рано чи пізно відбудеться» [4].

Знаходиться в такому стані довго неможливо, трансформація не відбувається, транзитологія відбувається лише в плані запозичення зброї і всіх інших реквізитів, починаючи від форми (поліцейської, військової) і до вербального тезаурусу, який мало про що говорить. Це зовнішній імагінативний код адаптації, який не свідчить ані про транзитологію, ані про модернізацію. Тобто, прискорений розвиток не вдається без зміни самої моделі праці, її регуляції.

Етагізм імпліцитно цементує українську культуру, адже це не може продовжуватися довго. Підміна цінностей стає очевидною в ситуації тотальних корупційних схем та скандалів. Тобто ми знаходимося в ситуації кінця історії, кризи цивілізації, з рештою, тої реальності, яка в свій час свідчить про кризу антропологічну. Це свідчить про те, що посткомуністичні країни дуже швидко відмовилися від того потенціалу, який існував. Потрібен був бути більш довгий період переходу, хоча б приблизно такий, як в Китаї, але він не був забезпечений західними транзитологами.

Вихід з тої кризи, звичайно, міг би бути досить різним. Один з сценаріїв – відкат назад, локалізація і на основі націократії досягнення справжнього духовного розвитку і модернізації вже внутрішньої, а не зовнішньої, як це відбулося в свій час в Японії. Втім цей сценарій є утопічним, витримати конкуренцію без ресурсів, сучасних технологій неможливо. Інший шлях – швидко адаптуватись і вписатись в ЄС, чи в інші агломерації. Він теж є утопічним, бо в ЄС ніхто Україну не чекає, інтеграція швидко не відбудеться. Проблема

довгострокової перспективи мімікрує, робить петлі рекурсії, звернення до недалекого майбутнього, пересувається по осі часу, по вертикалі й горизонталі, усуває час як такий, усуває лідерів, що виникають в просторі перманентних революцій, що, однак, не призводить ані до транзитологія, ані трансформація.

Тоталітаризм триває, все більше і більше перетворюється на міф війни. Війна також триває тому, що вона вигідна владі, бо без неї вона довго не утримається. Україна знаходиться в стадії перманентних війн. Сама глобалізація стає війною, але перманентною, ідеологічною, політичною, економічною, релігійною і, раптом, справжньою. Виникає ситуація, що країни СРСР опинилися в стадії новітньої диктатури, новітніх псевдореформ, новітнього тезаурусу модернізації і транзитології, але весь цей набір парадигм залишається лише матрицею, завданого згори шляху, яка є пустою формою. Тобто наявність виборів, наявність парламенту не скільки не рятує від того, що може зватися корупцією, владою олігархів та ін.

Розподіл цієї влади за допомогою гармат і будь-яких інших регулятивів (зон перемир'я, зон розподілу території) не може звестися до розподілу меж на землі. Їх потрібно наводити в душі, всередині релігійних, ідеологічно-політичних концептів і тих системних парадигм гармонізації, які так чи інакше мусять засвоїти всі актори цього непростого процесу. Консолідація, консенсус і будь-яка ідея спільного шляху приходять після того, коли пасионарії, за Л. Гумільовим, вже знищили простір спільного буття. Потрібна культивация поля війни. Так, під час Другої Світової війни і після неї з'явилося дуже багато пісень, які мають назву «військових», «фронтових», але вони написані пізніше.

Феноменологія гармонізації культур пострадянського простору існує на межі переходу в дисгармонійну фазу, де завжди можливим є, як це відбулось на Україні, шлях двох революцій. Як відбудеться модернізація, перебудова людини, її душі? Як позбутися реалій совкового менталітету? Всі ці реалії за один день не викорінюються. Сама категорія «посткомуністичний простір» є досить абстрактною, ця номінація поєднує в одному просторі Словенію і Туркменістан, що є абсолютно неефективним з точки зору покладання таких абстракцій. Зрештою, варто говорити, що сама модернізація і демократизація знаходиться в стані розгортання–згорання.

У будь-якому разі ми можемо бачити, що ситуацію, яка сформувалась на Україні, можна називати, як завгодно: «переворотом», «революцією гідності» – це той тренд, який може через певний час виглядати зовсім інакше, дивлячись на те, хто прийде до влади і як буде розгортатися парадигма модернізації. Адже ситуація з пострадянським простором стає більш травматичною.

Пострадянські країни помітно поступаються своїм західним сусідам за ступенем зрілості партійних систем. Так, партії є більш лідерськими, мало вросли в суспільство, конфлікти між

партіями та політикам є не прикритими, однак за рівнем політичної конкуренції та реальної включеності партій у політичні рішення Україна, без сумніву, випереджує всі інші країни СНД.

Так, в Україні комуністична партія цілком заперечується, в Росії – зберігається як декоративний елемент, але сам по собі факт відношення до комуністичного майбутнього залишається символічним. Залишається символічно ієрофанією, яка аж ніяк не свідчить про те, що сакральність комуністичного ідеалу не зникла. Вона існує, але не в рамках політичних рішень і владних диспозитивів. Війна України і Росії довела це надзвичайно гостро, слова політичних лідерів розходяться з справою, а «слова гармат» вирішують і не вирішують справу. Україна знаходиться в стадії, яку можна описати як «форсований транзит без транзиту». Можна стверджувати, що політичне і ідеологічне моделювання дає лише зовнішні контури для осмислення тих процесів, які вписуються в простір модернізації. Важливо зазначити, що сама модернізація – це парадигма доби модерну, але зовсім не постмодерну, це все ж таки діалогічний тип самосвідомості, де так званий «сталій розвиток» і концепція «прискороного розвитку» вписується в модерний простір мислення. Проблема агон знімається, виникає проблема здоганняння, проблема другорядних і першорядних країн.

Навіть сам моніторинг транзиту як можливого, здійсненого, заблокованого, або неможливого явища – це теж модерне мислення, як і транзитність як така. Здається, що глобалізація як транзитологія не вписується в ті рамки, які ми навели раніше, що визначаються просторі *religare*, просторі зв'язування на підставі ментальних, глибинних ієрофанічних (часових і просторових) зон культуротворчості, що можуть здійснитись ієрофанією як закріплення цінності людини не шляхом переносу цінностей, а вияву сакральних інтенцій культурно-історичного потенціалу тієї чи іншої країни. Не можна перенести лібералізм в ті країни, де він не є природним. Не можна перенести всі ті цінності, які існують в рамках протестантської культури в православну культуру. Все це є поверхневими кальками, схемами, які можуть лише діяти на рівні технологій. Ці технології без інвестицій, без реально економічного співтовариства неможливі.

Інвестиції в економіку України не відбуваються, не відбуваються також і в інших країнах СНД, а якщо відбувається, то частково. Так, китайське диво не є можливим в цьому регіоні. Тому весь контекст модернізації виглядає як модерна система системотворення без інтегруючого фактора. Якщо політичний прогноз є суто маніпулятивним (як вижити, як маніпулювати кредитами і абсолютно не дбати про майбутнє покоління, що буде розраховуватись за ці кредити), то про яку модернізація може йти мова?

Якщо в Росії ресурси дозволяють зберігати у великих агломераціях державного устрою традиційний тип існування (мілітаристський,

агресивний, непередбачений, непереджений), то в Україні ситуація зовсім інша. Україна стає трагічним простором межових безладів геополітичного гатунку. Так, навіть ситуація з мігрантами, коли внутрішня міграція досягає загрозливих розмірів, аморалізм війни, де люди не знають за що вони воюють, навіщо гине мирне населення Донецька, Луганська, підбурюється новітньо міфотворчістю «національного шляху». Зворотний міф, який підживлюється Росією, та пропаганда, яка ллється з екранів з одного та з іншого боку, не витримує критики. Дуже важко говорити про будь-яку гармонію модернізації, трансформативні процеси, коли справжня війна і війна пропагандистська, ідеологічна не мають меж.

Тобто однополярність модернізації та намагання уникнути консенсусу не має спільного з глобалізацією. Глобалізація має все ж таки орієнтуватись на те, щоб актори всіх процесів взаємодій були рівноцінними. Щоб сам процес здоганняння не мав ознак меншовартості і якихось інших дескримінативних рис. Ті країни, які зараз стали другорядними в порівнянні з Заходом, мають інші духовні переваги, мають ту культуру, яку Захід вже втратив. Все це могло б спрацювати на глобалізацію як взаємодоповнення, на те, щоб світова культура розвивалась, розвивалась цивілізація, але нічого подібного не відбувається.

Показником реальних інтегративних та дезінтегративних процесів, що свідчать про модернізацію пострадянського простору є міграція. Так, О. Малиновська досить прискіпливо розглянула цю проблему, що відбувалась в контексті міграційної політики на Україні і довела, що міграція на Україні – це перманентний процес показу тих катастрофічних зрушень, які відбувались протягом століття [3]. Це міграція з Галичини в Канаду, Сполучені Штати, це міграція, яка відбувалась в сталінські часи, коли українців примусово переселяли в інші країни, де вони утворили діаспори, зокрема в Сибірі, Росії. Зараз діаспора України виникає знов у Росії на підставі братовбивчої війни, і ця діаспорна ситуація самооновлення є нескінченною. Є загроза, що тотальна еміграція з Сірі в Європу перекинеться й в Україну.

В. Холод пропонує такі заходи щодо вдосконалення роботи із мігрантами: «1. Вищим органам виконавчої влади необхідно більше уваги приділяти проблемам міграції. Уточнити функції відомств, що займаються проблемами міграції. Створенні Державних міграційної служби.

2. Чітко визначати стратегію і тактику в забезпеченні міграційної політики органами державної влади. Зокрема стратегію і підготовку фахівців у цій галузі.

3. Удосконалення нормативно-правової бази: прийняття Закону України «Про притулок», приєднання України до конвенції ООН «Про біженців» і Протоколу до неї з 1967 року (із обмеженнями).

4. Вироблення механізму соціально-економічної та побутової адаптації мігрантів в українське суспільство.

5. Необхідно забезпечити наукове обґрунтування впровадження у сфері міграційних процесів, орієнтуючись на західноєвропейський досвід. Збереження і захист наукового потенціалу. Наукове забезпечення досліджень проблем міграції.

6. Вдосконалення системи міграційної статистики. Забезпечення змістової і доступної інформації.

7. Більш активна робота з міжнародними організаціями, зокрема УВКБ ООН» [5].

Зараз ми знаходимось в стадії великої міграції, коли Україну бажає залишити майже кожна друга людина, особливо талановита молодь, яка не може знайти можливість до докладу своїх зусиль. І ніякі кордони, ніякі обмеження тут не допоможуть. Тобто міграційні процеси, що регулюються, свідчать про те, в якому стані знаходиться зараз сучасний соціум. Так, нікими транспозиціями, диспозиціями і трансформаціями не можна виміряти ту трагедію, яка здійснюється в європейському ареалі, здійснюється в Україні, здійснюється в одному з провідних анклавів Європи, який примусово втягнутий в братовбивчу війну.

Величезна драма дестабілізації Сходу свідчить не про те, що зникають пам'ятки культури, які налічують декілька тисячоліть, зникає дух справжньої культури, справжньої релігійності, святого виміру буття, де ієрофанія, яка здійснюється під гасла новітніх лідерів, під вибухи гармат, виглядає пародією на справжню теофанію. Тобто ми можемо бачити виникнення нової світської релігії, як планетарну, примусово дану реальність religare, коли мілітаризація досягає такої межі, що вже не можна говорити про якісь людські цінності. Право сили, право монопольних втручань в світ Іншого, безнадія покори, війни без війни, право війни тотальної, що існує скрізь, – це та планетарна ситуація сьогодення, яку гармонізувати ззовні неможливо. Вона має гармонізуватись зсередини, шляхом знаходження спільних цінностей не на шляху їх порівнянь, а поваги до іншого.

Виникає та чи інша семіосфера локальної гармонії, здійсненої домовленості навколо нафти, навколо чого завгодно. Адже це абсолютно не є той справжній хід рішення проблем, який можливий як тотальна гармонізація, гармонізація на підставі участі людини в глобальних тотальних процесах, що відбуваються на планеті Земля. Ідеал гармонізації – це співмірність, співчуття, співбуття в одному тотальному бутті. Це спів-буття Буття, за М. Бахтіним, де кожен інший є друг. Другість має бути головним та домінуючим фактором. Без цієї другості будь-яка інша реальність культури буде виглядати ворожнечею, нерелевантною.

Висновки. Життя і смерть обезцінюється, відео з показовими казнями ІГІЛ перетворюється на планетарне шоу, що нагадує закладання храмів ацтекама, коли до двадцяти тисяч людей вбивали, кров стікала в чашу, а храм після цього мав бути вічним. На початку третього тисячоліття не стало спокою і радощів, що утворюють новітній храм на планеті Земля. Виникає храм страждань,

одвічного неспокою, вибуху, одвічного зазіхання на землі, цінності інших країн. Втім все більше актуалізуються цінності одвічного жертвовного, молитовного передстояння перед невідомим Абсолютом. Далекий трансцендентний абсолют, який не чує людей, не чує поколінь, не чує цивілізації, відсувається, його починають шукати десь в міжпланетному просторі. Відкрили безліч планет, які схожі на землю. Виникає лише питання, чи є там цивілізація, схожа на нашу?

Список використаних джерел

1. Білий, О., 1995. 'Новітні метаморфози радянського «новоязу»', *Політологія посткомунізму*, К.: *Політична думка*, с.86–88.
2. Бистрицький, Е., 1995. 'Посткомуністична філософія посткомуністичної доби', *Політологія посткомунізму*, К.: *Політична думка*, с.13–67.
3. Малиновська, ОА. 'Міграція і міграційна політика в Україні'. [online] Доступно: www.hiisp.org.ua
4. Рябчук, Н. 'Украинская посткоммунистическая трансформация: между дисфункциональной демократией и неконсолидованным авторитаризмом'. [online] Доступно: <http://polit.ru/article/2010/06/01/ukraine>
5. Холод, В. 'Аналіз міграційної політики як складової частини національної безпеки України'. [online] Доступно: <https://lib.chdu.ua/pdf/pidruchniku/21/28.pdf>

References

1. Bilyj, O., 1995. 'Novitni metamorfozy radjans'kogo «novojazu» (The recent metamorphoses of the Soviet «New Way»)', *Politologija postkomunizmu*, K.: *Politychna dumka*, s.86–88.
2. Bystryckij, E., 1995. 'Postkomunistychna filosofija postkomunistychnoi' doby (Postcommunist philosophy of the post-communist age)', *Politologija postkomunizmu*, K.: *Politychna dumka*, s.13–67.
3. Malynovs'ka, OA. 'Migracija i migracijna polityka v Ukraini (Migration and migration policy in Ukraine)'. [online] Dostupno: www.hiisp.org.ua
4. Rjabchuk, N. 'Ukrainskaja postkommunisticheseskaja transformacija: mezhdju disfunkcional'noj demokratiej i nekonsoolidovannym avtoritarizmom (Ukrainian post-communist transformation: between dysfunctional democracy and unconsolidated authoritarianism)'. [online] Dostupno: <http://polit.ru/article/2010/06/01/ukraine>
5. Holod, V. 'Analiz migracijnoi' polityky jak skladovoi' chastyky nacional'noi' bezpeky Ukrainy (Analysis of migration policy as a part of the national security of Ukraine)'. [online] Dostupno: <https://lib.chdu.ua/pdf/pidruchniku/21/28.pdf>

* * *